

UNIwersytet w Białymstoku
WYDZIAŁ PRAWA

KATEDRA PRAWA RZYMSKIEGO

Prof. dr hab. Piotr Niczyporuk

Recenzja

rozprawy doktorskiej

mgr Ludomira Bogacza pt. *Aukcja jako sposób zawarcia umowy w prawie rzymskim*,

Białystok 2018, ss. 374

1. Temat rozprawy i podstawa badawcza

Pan mgr Ludomir Bogacz podjął się opracowania ważnego i bardzo interesującego, nie tylko z punktu widzenia prawa rzymskiego ale również historii prawa a także współczesnej doktryny prawniczej, problemu naukowego jakim jest zawarcie umowy na aukcji w prawie rzymskim.

Wybór tematu należy uznać za trafny i uzasadniony. Praca przynajmniej częściowo wypełnia dotychczasową lukę w badaniach romanistycznych nad prawnymi aspektami sprzedaży aukcyjnej. W literaturze romanistycznej (tak polskiej, jak i obcojęzycznej) brakuje podobnej do recenzowanej pracy na temat aukcji jako sposobu zawarcia umowy w prawie rzymskim.

Potrzebę prowadzenia badań naukowych w tym obszarze zasygnalizowali już wcześniej inni przedstawiciele doktryny romanistycznej, na co zwraca uwagę sam Autor (s. 12 -14). Zatem rozprawę poświęconą historycznym i prawnym aspektom aukcji jako

sposobu zawarcia umowy w prawie rzymskim należy przyjąć z dużym zainteresowaniem i przychylnym nastawieniem.

Lektura rozprawy potwierdza słuszność wyboru tematu a jej tytuł zasadniczo odpowiada zawartości przedłożonej do recenzji dysertacji.

Sam Autor co prawda nie wypowiada się o przyjętej metodzie badawczej, ale przyjmuje on jako podstawową metodę, metodę historycznoprawną, na którą w nauce prawa rzymskiego składa się metoda historyczna w połączeniu z metodą dogmatyczną.

Doktorant w swojej pracy badawczej wykorzystał zadawalającą bazę źródłową (zarówno źródła prawnicze jak i przede wszystkim nieprawnicze) a także uwzględnił i wykorzystał dostępną literaturę przedmiotu.

2. Konstrukcja rozprawy

Rozprawa mgr Ludomira Bogacza składa się z trzech rozdziałów poprzedzonych wstępem. Wnioski zostały zawarte w zakończeniu. Do pracy zostały dołączone cztery załączniki (s. 193-374), które niewątpliwie podnoszą walory naukowe dysertacji.

Systematyka przedłożonej mi do recenzji rozprawy doktorskiej jest dość logiczna. Po „klasycznie” skonstruowanym wstępie (s. 3-14), Autor przechodzi – w rozdziale pierwszym (s. 15-53) – do omówienia genezy i znaczenia aukcji w życiu politycznym i gospodarczym starożytnego Rzymu. Wychodząc nieco poza sygnalizowaną tytułem tego rozdziału materię, mgr Ludomir Bogacz zajmuje się w nim także problematyką „aukcji w starożytnym świecie greckim”, „*addictio in diem* – instytucją o podobnym do aukcji celu gospodarczym” oraz zagadnieniem „pojuzyniańskich dziejów aukcji”. Zasadniczy wątek tego rozdziału został omówiony w trzech pozostałych podrozdziałach.

Rozdział drugi poświęcony został problematyce przebiegu procesu aukcyjnego (s. 55-96). Przedmiotem zainteresowania Autora były wszystkie kwestie z nim związane, poczynając od „ogłoszenia aukcji” do zawarcia umowy w konsekwencji przeprowadzonej aukcji. W rozdziale tym omówione zostały również zagadnienia wykraczające poza właściwą materię rozdziału, dotyczące m. in. zabezpieczenia nienależytego wykonania umowy oraz opodatkowania aukcji.

Ostatni rozdział podejmuje zagadnienie prawnych aspektów złożenia oferty i zawarcia umowy na aukcji. Swoje rozważania merytoryczne Autor rozpoczyna od kwestii związanych z przesunięciem terminu i odwołaniem aukcji, po omówieniu których przechodzi do materii korespondującej z tytułem rozdziału.

Pracę kończy bardzo zwięzłe „Zakończenie” (s. 149-155), w którym krótko Autor zestawia najistotniejsze wnioski, do jakich doprowadziła Go przeprowadzona w rozdziałach merytorycznych analiza źródeł i krytyczna lektura dostępnej literatury przedmiotu.

Rozprawę uzupełniają ponadto: wykaz źródeł, bibliografia oraz załączniki.

Warto podkreślić, że wszystkie rozdziały zaczynają się „zagadnieniami wstępnymi”, zaś kończą się – co moim zdaniem ważne dla czytelnika – krótkimi podsumowaniami („wnioski”).

3. Ocena konstrukcji i strony merytorycznej rozprawy

a) Konstrukcja rozprawy

Konstrukcja rozprawy nie budzi poważniejszych zastrzeżeń formalnych.

Wstęp, podobnie jak i rozdziały merytoryczne został podzielony na podrozdziały, choć nie zawiera w sobie „zagadnień wstępnych”.

W opinii recenzenta należałoby w sposób bardziej czytelny i klarowny wskazać we wstępie „zasadniczy (czy może wiodący) problem badawczy”, wypadkową którego będą „szczegółowe” problemy badawcze stanowiące treść poszczególnych rozdziałów merytorycznych pracy. W związku z tym, uważam, że część podrozdziału „Przedstawienie problemu badawczego” powinna zostać skonstruowana w taki właśnie sposób, co pozwoliłoby na pominięcie części określone jako „zagadnienia wstępne” poprzedzających każdy z trzech rozdziałów merytorycznych a cel pracy oraz jej zasadniczy problem badawczy, wyraźnie zostałyby zdefiniowane w jednej części rozprawy.

Jak zauważył mgr Ludomir Bogacz najwięcej kontrowersji w doktrynie budzi sfera związana z charakterem prawnym czynności dokonywanych podczas aukcji, któremu to zagadnieniu autorzy zajmujący się aukcjami w prawie rzymskim nie poświęcili w swoich rozważaniach zbyt wiele miejsca. W konsekwencji badania Doktoranta miały na celu „poszerzenie wiedzy wynikającej z dotychczasowych badań nad aukcją w prawie rzymskim”

a podstawowe problemy badawcze sprowadzały się do udzielenia odpowiedzi na pytania: w jakim zakresie oferta wiązała licytującego do zawarcia umowy z aukcjonerem oraz czy, i w jakim stopniu, do zawarcia umowy po przeprowadzeniu aukcji był zobowiązany sam aukcjoner. Takie sformułowanie problemu badawczego sugeruje więc, iż Doktorant zakłada istnienie, zarówno po stronie aukcjonera, jak i licytującego, pewnego rodzaju zobowiązania do zawarcia umowy w następstwie przeprowadzenia aukcji i złożenia oferty. Swój pogląd mgr Ludomir Bogacz częściowo weryfikuje w części rozprawy, w której omawia zawarcie umowy z innym oferentem niż ten, który złożył najkorzystniejszą ofertę a zasadnicze rozważania merytoryczne prowadzi w poświęconym temu zagadnieniu rozdziale trzecim. Poprzedzające rozdziały (pierwszy i drugi) mają zatem za zadanie wprowadzić czytelnika w specyficzną materię aukcji rzymskiej. W tym kontekście za istotne należy uznać omówienie samego przebiegu procesu akcyjnego, który ma doprowadzić do zawarcia umowy w następstwie przeprowadzonej licytacji.

W moim odczuciu Doktorant zbyt szeroko określił zakres swoich rozważań w ramach podrozdziału „pojustyniańskie dzieje aukcji”(s. 49-51), rozpoczynając od aukcji w V wieku a na XX wieku i instytucjach Unii Europejskiej kończąc. Uważam, że wszelkie uwagi dotyczące szeroko rozumianej recepcji powinny się znaleźć w zakończeniu, co pozwoliłoby na ukazanie nie budzącej wątpliwości zależności między rzymskimi konstrukcjami a współczesnymi instytucjami prawnymi, co odnosi się również do instytucji aukcji.

W podrozdziale trzecim rozdziału pierwszego pt: „Aukcja w starożytnym świecie greckim” mgr Ludomir Bogacz wychodzi nieco poza sygnalizowaną tytułem rozprawy materię. Jest to zabieg moim zdaniem słuszny, lecz Autor mógłby lepiej uzasadnić potrzebę umieszczenia tej jednostki redakcyjnej w pracy. Ponadto uważam za korzystniejsze dla recenzowanej pracy umiejscowienie tego podrozdziału przed rozważaniami na temat genezy aukcji rzymskiej a nie za nim, jak to uczynił w swojej pracy Doktorant. Podobnie zabieg redakcyjny polegający na umieszczeniu w jednym rozdziale rozważań odnośnie do terminologii oraz „aukcji w źródłach” w moim odczuciu zwiększyłby walory merytoryczne pracy.

W podrozdziale siódmym i dziesiątym rozdziału drugiego mgr Ludomir Bogacz wychodzi poza sygnalizowaną tytułem rozdziału materię. Zabezpieczenie należytego wykonania umowy oraz opodatkowanie aukcji nie mieści się raczej w ramach zagadnień związanych z „przebiegiem procesu aukcyjnego”. Może lepiej by było, w toku prac

redakcyjnych przygotowując rozprawę do druku, zmodyfikować tytuł rozdziału lub część z tych zagadnień przenieść do kolejnego rozdziału.

Uważam również, iż podrozdziały rozdziału trzeciego, a mianowicie: „przesunięcie terminu aukcji” oraz „odwołanie aukcji” lepiej korespondowałyby z materiałem rozdziału drugiego i być może byłoby zasadne umieszczenie ich w tym właśnie miejscu.

Budowa rozdziałów recenzowanej pracy jest prawidłowa. Nie pozostawia wątpliwości, że Doktorant ją przemyślał. Wskazane przez recenzenta uwagi mają charakter polemiczny i nie umniejszają ogólnej pozytywnej oceny konstrukcji rozprawy doktorskiej.

b) Ocena merytoryczna rozprawy

Od strony merytorycznej rozprawa mgr Ludomira Bogacza nie budzi poważniejszych zastrzeżeń. Układ rozprawy jest poprawny i zrozumiały.

W moim mniemaniu Doktorant mógł jednak szerzej odnieść się do problematyki osób uczestniczących w aukcji i w tej materii swoje rozważania powinien oprzeć na źródłach a nie jedynie na dotychczasowej literaturze przedmiotu.

W rozprawie są podsumowania kończące rozważania w każdym z rozdziałów i podsumowanie wieńczące całą rozprawę. Odpowiadają one rzeczywistej zawartości pracy i mają charakter porządkujący dokonane ustalenia.

Cele jakie sobie Doktorant wyznaczył we wstępie rozprawy wydają się być satysfakcjonująco osiągnięte. Zagadnienie aukcji jako sposobu zawarcia umowy w prawie rzymskim zostało czytelnikowi przedstawione w sposób przystępny i zrozumiały.

Autor przeprowadził dość umiejętną analizę tekstów źródłowych prawa rzymskiego a także udowodnił, że orientuje się w dotychczasowej literaturze przedmiotu i poglądach prezentowanych w doktrynie. Jako zastrzeżenie można podnieść brak odniesienia się do krytyki interpolacjonistycznej oraz wskazania w jakim zakresie Autor przyjmuje albo odrzuca metodologiczne domniemanie autentyczności tekstów źródłowych dość powszechne w romanistyce - M. Kaser¹ czy z w polskiej literaturze W. Bojarski².

¹ M. Kaser, *Ein Jahrhundert Interpolationenforschung an den römischen Rechtsquellen*, [w:] *Römische Rechtsquellen und angewandte Juristenmethode*, Wien - Köln - Graz 1986, s. 81 i n., idem, *Zur Methodologie der römischen Rechtsquellenforschung*, Wien - Köln - Graz - Böhlau 1972, passim.

Niewątpliwym atutem pracy Doktoranta jest jej interdyscyplinarność. Autor wypośrodkował wątki społeczne i prawne odnośnie do sprzedaży aukcyjnej odwołując się do nich w wielu miejscach rozprawy.

Za najistotniejszy z punktu widzenia romanisty należy uznać ostatni rozdział dysertacji poświęcony prawnym aspektom złożenia oferty na aukcji i zawarcia umowy. Trochę szkoda, że materiał źródłowy nie pozwolił na szersze opracowanie tej problematyki.

Nie wiem czy za uprawnione należy uznać stwierdzenie Autora, że „charakterystyczną cechą aukcji rzymskiej w czasach jej największego znaczenia gospodarczego była powszechna dostępność kredytu” (s. 90). Co prawda mgr Ludomir Bogacz przywołuje w tej materii zdanie J. Andreau, ale w moim przekonaniu stosunki kredytowe nie były znane w starożytnym Rzymie, gdyż ten produkt bankowy posiada specyficzne cechy charakterystyczne dla współczesności. O kredycie Autor dysertacji wspomina w innych miejscach i to kilkakrotnie (s. 91).

Na uwagę zasługują dołączone do rozprawy cztery załączniki (s. 193-374), niewątpliwie zwiększające walory pracy. Jak na rozprawę liczącą 374 strony zajmują one pokaźną jej część. Wiedza płynąca z lektury załączników mogłaby stanowić swego rodzaju samodzielny doktorat. Niewątpliwie będą one użyteczne dla dalszych badań romanistycznych nad zagadnieniem aukcji i szczególnymi jej rodzajami w świecie rzymskim.

Doktorant pokusił się w swojej rozprawie w kilku miejscach o dokonanie samodzielnego przekładu interpretowanych w pracy źródeł, abstrahując od poprawności przekładu (choćby na str. 41) i ten fakt odnotowuje w przypisie. Szkoda, że przekład został dokonany nie z oryginału łacińskiego, ale w oparciu o angielski czy niemiecki przekład źródła.

Praca została napisana starannie, dość poprawnym językiem, bez istotnych błędów językowych i gramatycznych, literówek oraz niefortunnych zwrotów, można jedynie wytknąć Doktorantowi pozostawienie kilku pustych stron (choćby s. 54, 156, 192), które nie powinny się w rozprawie doktorskiej znaleźć. Przypisy zostały skonstruowane poprawnie. Także sposób powoływania w pracy literatury nie budzi zastrzeżeń.

² W. Bojarski, *Remarks on Textual Reconstruction in Roman Law*, [w:] *Le droit romain et le monde contemporain. Mélanges à la mémoire de Henryk Kupiszewski*, red. W. Wołodkiewicz i M. Zabłocka, Warszawa 1996, s. 89.

Podsumowując, podniesione przeze mnie uwagi krytyczne zasadniczo nie umniejszają wartości przedłożonej mi do rozprawy dysertacji.

Doktorant winien pomyśleć o jej opublikowaniu, by przybliżyć problematykę aukcji jako sposobu zawarcia umowy w prawie rzymskim nie tylko wąskiemu kręgowi romanistów ale także szerszemu odbiorcy.

4. Podstawa źródłowa i wykorzystana literatura przedmiotu

Rozprawa doktorska mgr Ludomira Bogacza napisana została w oparciu o obszerną bazę źródłowo-bibliograficzną, którą uważam za wystarczającą. Autor ogólną charakterystykę wykorzystanego w pracy materiału źródłowego daje w punkcie 4 wstępu (s. 11), zaś szczegółowe zestawienie źródeł znajdzie czytelnik w „indeksie źródeł” umieszczonym w końcowej części pracy (s. 157-172).

Podstawowe znaczenie dla badań Doktoranta mają oczywiście źródła prawne (od Ustawy XII Tablic począwszy, na kodyfikacji justyniańskiej kończąc), a przede wszystkim źródła nieprawnicze (fragmenty z dzieł Apulejusza, Aulusa Gellusa, Cycerona, Swetoniusza, Tacyta i wiele innych).

Autor w pracy powołuje się także na inskrypcje (s. 91), lecz ich nie przytacza ani nie komentuje. W tej materii bazuje jedynie na dostępnej literaturze przedmiotu.

W moim przekonaniu poddane analizie źródła stanowią wystarczającą bazę dla przeprowadzonych badań. Sposób zaś ich wykorzystania oraz przeprowadzona egzegeza nie budzi większych zastrzeżeń.

Wykorzystana w recenzowanej pracy literatura przedmiotu, omówiona krótko w punkcie 5 wstępu (s. 12-14), a zestawiona szczegółowo w końcowej części pracy („Bibliografia”, s. 173-191), dowodzi orientacji Autora w obszernej i wielojęzycznej bibliografii romanistycznej. W sposobie sporządzania „Bibliografii” można dostrzec jednak pewien brak konsekwencji. Autor wyodrębnił wydawnictwa słownikowe i encyklopedyczne a także „Literaturę”, ale w żadnym z tych miejsc nie uwzględnił przekładów źródłowych, które znalazły się w indeksie źródeł, podczas gdy komentarze do kodeksu cywilnego znalazły się jako pozycja w spisie literatury. Ponadto raczej nie wskazane jest powoływanie kilku haseł z A. Berger, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia 1953

(pamiętać należy o przedrukach chociażby z 1991) jako oddzielnych pozycji w bibliografii (s. 175).

Pomimo, iż całościowa ocena zebranej i wykorzystanej literatury przedmiotu wypada dość pozytywnie, obowiązek recenzenta zmusza mnie do wytknięcia Doktorantowi kilku niedociągnięć i uchybień.

Może warto byłoby przy omawianiu *lex metallis dicta* z Vipasca z II w. n. e. powołać się na C. Domergue, *La Mine Antique D'Aljustrel (Portugal) et les Tables de Bronze de Vipasca (Collection de la maison des pays ibériques XII)*, Paris 1983; rec. tej publikacji N. Mackie (C. Domergue, *La Mine Antique D'Aljustrel (Portugal) et les Tables de Bronze de Vipasca (Collection de la maison des pays ibériques XII)*, Paris 1983), «The Journal of Roman Studies» 75 (November 1985), s. 291–292; D. Capanelli, *Leges metalli Vipascensis*, «BIDR» 86/87 (1984), s. 121 i n.; S. Lazzarini, 'Lex metallis dicta'. *Studi Sulla seconda tavola di Vipasca*, Roma 2001 («Minima Epigraphica et Papirologica – Separata» 2).

Dla przykładu nie znajdziemy w recenzowanej rozprawie prac takich autorów jak:

W. Litewski, *Podstawowe wartości prawa rzymskiego*, Kraków 2001;

P. Niczyporuk, A. Talecka, *Czynności bankowe w starożytnym Rzymie a współczesne polskie prawo bankowe [w:] Pieniądz i banki – wspólnota dziejów. Białoruś – Litwa - Łotwa – Łotwa – Ukraina. Materiały z V Międzynarodowej Konferencji Numizmatycznej*, Warszawa 2002, s. 17 - 26.

P. Niczyporuk, A. Talecka, *Rzymska antyczna bankowość wspólnym dziedzictwem Europy [w:] Pieniądz - symbol - władza - wojna - wspólne dziedzictwo Europy, Białoruś - Estonia - Litwa - Łotwa - Polska - Rosja - Rumunia - Słowacja - Ukraina*, Studia i materiały, red. K. Filipow, Augustów - Warszawa 2010, s. 27 - 41.

P. Niczyporuk, *Dokumenty sporządzane przez bankierów rzymskich (argentarii) jako dowód zawarcia operacji bankierskich*, [w:] *Państwo, gospodarka, prawo: księga dedykowana Profesorowi Cezaremu Kosikowskiemu z okazji jubileuszu pracy naukowej na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku*, red. Anna Piszcz, Marcin Olszak, Maciej Etel, Białystok 2015, s. 247-256.

Z zagranicznych prac warto wymienić:

A. Petrucci, *In margine a Gai. 4,126 a. Osservazioni sulla exceptio mercis non traditae e sulla praedictio ne aliter emptori res traderetur quam si pretium solverit in*

un'auctio argentaria, [w:] *Iuris vincula. Studi in onore di Mario Talamanca*, Napoli 2001, s. 311–329;

A. Petrucci, *L'impresa bancaria: attività, modelli 'organizzativi funzionamento eccessazione*, [w:] P. Cerami, A. Di Porto, A. Petrucci, *Diritto commerciale romano. Profilo storico*, Torino 2010, s. 100 i n.

A. Petrucci, *'Mensam exercere'. Studi sull'impresa finanziaria romana (II sec. a. C. - metà del III sec. d.C.)*, Napoli 1991.

A. Petrucci, *Per una storia della protezione dei contraenti con gli imprenditori I*, Torino 2007.

A. Petrucci, *Qualche riflessione sulla possibile configurazione di un 'diritto bancario' romano nell'età commerciale (età del III secolo a.C. - età del III secolo d.C.)*, «Studi Senesi» 15 (2005), s. 71 i n.

Jak już jednak wspomniałem wcześniej, zgłoszone przeze mnie zastrzeżenia pod adresem rozprawy Doktoranta zasadniczo nie umniejszają merytorycznej wartości pracy.

5. Końcowa ocena rozprawy

Pomimo zgłoszonych uwag krytycznych, bądź polemicznych, uważam przedłożoną mi do recenzji rozprawę mgr Ludomira Bogacza za opracowanie wystarczająco dojrzałe i spełniające wymogi pracy doktorskiej. Doktorant zebrał znaczącą bazę źródłową, którą należycie wykorzystał oraz zestawiał dla celów prowadzonych przez siebie badań a także wykazał się znajomością literatury przedmiotu, wykorzystując jej dotychczasowe osiągnięcia. Należy przy tym podkreślić, iż zebranie dostępnej w Polsce oraz zagranicznej literatury przedmiotu niewątpliwie wymagało od Doktoranta znacznego wysiłku.

Doktorant trafnie wybrał temat rozprawy i z powodzeniem osiągnął postawione przed sobą cele badawcze. Wobec powyższego moja końcowa ocena merytoryczna jego dysertacji jest pozytywna.

6. Wniosek końcowy

Mając na uwadze powyższe, uważam, że recenzowana rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie przez Autora problemu naukowego i, odpowiadając wymogom art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym i oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65 poz. 595), uzasadnia nadanie Doktorantowi stopnia naukowego doktora. W związku z tym wnoszę o dopuszczenie mgr Ludomira Bogacza do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Białystok, dnia 7 czerwca 2018 r.

prof. dr hab. Piotr Niczyporuk

